

โพน

รุ่งนภา เดชอรัญ

โพน หรือ ตะโพน เป็นดนตรีประเภทตี ในภาคใต้มีไว้ประจำวัดทุกวัด เพื่อตีบอกสัญญาณต่างๆ เช่น พระฉันเพล บอกเวลาเที่ยงให้ชาวบ้านรู้ บอกเหตุการณ์สำคัญ ตลอดถึงงานเทศกาล เช่น ทอดกฐิน งานลากพระ เป็นต้น แต่ละวัดจะสร้างโพนของวัด เมื่อตีแล้วให้มีเสียงที่สุด จึงเกิดมีการแข่งขันกันขึ้น เพื่อทดสอบว่าโพนของวัดใดดังที่สุด โพนตีได้ทั้ง ๒ หน้า หน้าหนึ่งเสียงแหลม หน้าหนึ่งเสียงทุ้ม

โพน ภาษาท้องถิ่นของจังหวัดพัทลุง ใช้เรียกชื่อเครื่องดนตรีไทยที่มีรูปร่างคล้ายกลองทัด มีขาตั้งจำนวน ๓ ขา ตีด้วยไม้แข็ง ๒ มือ ตัวโพนทำด้วยการขุดเจาะจากไม้เนื้อแข็ง เช่น จากไม้ต้นตาล ไม้ขนุน ฯลฯ มีขนาดรูปร่างต่าง ๆ กัน ส่วนมากมีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ ๓๕ - ๘๐ เซนติเมตร หน้าโพนนิยมหุ้มด้วยหนังควายทั้ง ๒ หน้า ไม้ตีโพนกลึงด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สาวดำ ไม้หลุมพอ สำหรับโพนที่ทำพิเศษเพื่อเข้าแข่งขัน เรียกว่า "โพนแข่ง" แข่งโพน แข่งตะโพน หรือขันโพน เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวใต้ ที่เชื่อกันว่าเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับประเพณีชักพระ ก่อนที่จะมีการชักพระในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันออกพรรษา ในช่วงปลายเดือน ๑๐ วัดต่าง ๆ จะเตรียมการชักพระ ตั้งแต่การทำบุษบกหุ้มโพน และเริ่มคุมโพนก่อนที่มีการประกาศให้ชาวบ้านรู้ว่าทางวัดจะจัดให้มีการชักพระหรือลากพระ แต่เนื่องจากวัดส่วนมากจะอยู่ในละแวกเดียวกัน เสียงโพน ที่ดังออกไปไกล บางครั้งชาวบ้านก็ไม่รู้เป็นเสียงของวัดใด จึงทำให้วัดต่าง ๆ แข่งเสียงโพนกันว่าโพนของวัดใดเสียงดังกว่ากัน

ลักษณะของโพนมี ๓ ขนาด ทั้งขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ไม้ที่นำมาทำหน่วยโพน มีไม้ขนุน ไม้มะม่วงป่า หรือม่วงคัน ไม้ตะเคียนทอง ชนิดไม้เหล่านี้ตากแห้งและขุดได้ง่าย มั้งมีอายุการใช้งานยาวนานร้อยปี

การทำหน่วยโพนต้องพิถีพิถัน สมัยก่อนมีเครื่องมือไม้ก่ขึ้น มีขวานถาก สิว่ด้ามยาว เครื่องกลึงแบบมีคนชักเหล็กไซ ต้องอาศัยการชักเหมือนกัน เมื่อตัดไม้ได้ความยาวตามต้องการแล้ว ตอกเหล็กตรงกลางด้านหน้าตัด ผูกเชือกด้วยปลายเชือกผูกกับดินสอพอง ลากเส้นไปโดยรอบเป็นวงกลม ทำเหมือนกันทั้ง ๒ หน้า แล้วถากตกแต่งภายนอกด้วยขวานถากให้ตรงกลางโพนใหญ่กว่าหัวท้ายเล็กน้อย เข้าเครื่องกลึงเพื่อให้ได้รูปร่างสวยงาม จากนั้นใช้สิ้วด้ามยาวขนาด ๒ นิ้ว เจาะรู เจาะให้ทะลุตรงกลางก่อนยกขึ้นวางให้ได้ระยะแล้วเผาไฟต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ บังคับให้ไฟเผาเนื้อไม้ที่ละน้อย เพื่อแบ่งเบาแรงในการขุดเจาะข้างในเป็นรูปคอสาک คือด้านในหัวท้ายผาย ตรงกลางรวบ เฉพาะไม้ตาลโตนด ขุดเรียบเสมอกัน ขอบปากทั้ง ๒ หน้าประมาณ ๑.๕ นิ้ว ขึ้นต่อไปเจาะรูโดยรอบ มีระยะห่างกันประมาณ ๒ หน้าประมาณ ๑.๕ นิ้ว ขึ้นต่อไปเจาะรูสำหรับใส่ลูกสัก ห่างจากปากประมาณ ๒ นิ้ว เจาะรูไปโดยรอบ มีระยะห่างกันประมาณ ๑.๕ นิ้ว ๑ แแถว โพนขนาดใหญ่ เจาะรูใส่ลูกสัก ๒ แแถว เจาะสลักพื้นปลา กลางตะโพนข้างหนึ่งเจาะรูสวมห่วงเหล็กเพื่อร้อยเชือกแขวนหรือหาม เมื่อยกหวางขึ้นให้หน่วยโพนอยู่ในลักษณะสมดุล การเลือกหนังหุ้มโพน ต้องเลือกจากหนังของควายที่มี

อายุมาก หนังสือมีความเหนียวเส้นใยละเอียด ความหนาของหนังสือสม่ำเสมอ ต้องเลือกจากหนังสือที่มีคุณภาพเหมือนกัน ๒ ผืน

การตีโพน โพนเสียงทุ้มจะต้องตีเป็นจังหวะยี่น โพนเสียงแหลมจะต้องตีซัด ผู้ตีจะออกลีลา ท่าทาง ลวดลายหรือลูกเล่นของแต่ละคน นับเป็นศิลปะที่แปลกตาน่าชม โพนที่อยู่ในรุ่นเดียวกันใช้ว่าโพนใบใหญ่ จะมีเสียงดังมากกว่าโพนใบเล็กเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของหนังหุ้มโพน รูปร่าง รูปทรงของโพนด้วยและที่สำคัญ ผู้ตีต้องมีพลังกำลังและความสามารถเฉพาะตัวด้วย

ความเชื่อที่เกี่ยวข้อง

ประเพณีชักพระหรือลากพระ เป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวใต้ที่ได้มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย โดยสันนิษฐานว่าได้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นประเพณีความเชื่อของพราหมณ์ ศาสนิกชนและพุทธศาสนิกชน มีพุทธตำนานเล่าขานสืบทอดกันมาว่า หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงได้ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ปราบเดียวิธีย์ ณ ปามะม่วง กรุงสวตตี และได้เสด็จไปทรงจำพรรษา ณ ดาวดึงส์ เพื่อทรงโปรดพระพุทธมารดา จนพระพุทธมารดาได้ทรงสิ้นพระชนม์ลง จึงทรงได้เสด็จกลับมาয়ังโลกมนุษย์ เมื่อพระอินทร์ทรงทราบจึงได้นิมิตบันไดนาค บันไดแก้วและบันไดเงินทอดลงมาจากสรวงสวรรค์ เมื่อพุทธศาสนิกชนได้ทราบจึงพร้อมใจกันมาเฝ้ารับเสด็จที่หน้าประตูนครสังกัสสะ ในตอนเช้าของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พร้อมกับได้จัดเตรียมภัตตาหารเพื่อถวายแด่พระพุทธองค์ ประเพณีลากพระ เป็นการแสดงออกถึงความพร้อมเพรียงสามัคคี พร้อมใจกันในการทำบุญทำทาน โดยเชื่อว่าอานิสงส์ในการลากพระ จะทำให้ฝนตกตามฤดูกาล เกิดคติความเชื่อว่าเป็นเมื่อพระหลบหลัง "ฝนจะตกหนัก" นมพระจึงสร้างสัญลักษณ์พญานาค เพราะเชื่อว่าให้น้ำ การลากพระ จึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมเกษตร เป็นประเพณีที่ปฏิบัติตามความเชื่อว่าเป็นใครได้ลากพระทุกปี จะได้บุญมาก ส่งผลให้พบความสำเร็จในชีวิต ดังนั้นเมื่อนมพระลากผ่านหน้าบ้านของใคร คนที่อยู่ในบ้านจะออกมาช่วยลากพระ และคนบ้านอื่นจะมารับทอกลากพระต่ออย่างไม่ขาดสาย

พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา มีโพนจัดแสดงอยู่ในห้องการละเล่นพื้นเมือง เป็นโพนหน่วยใหญ่ มีไม้ตี 2 อัน วางอยู่บนหน่วยโพน ความกว้างประมาณ ๔๔ ซม. ซึ่งวางไว้พร้อมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีภาคใต้ โพนใช้เพียงแต่เป็นเครื่องดนตรี เครื่องมือบ่งบอกสัญญาณสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวของวัฒนธรรมท้องถิ่นชาวบ้านที่ยังคงรักษาและสืบสานกันจนถึงปัจจุบัน เส้นที่เสียงโพน สร้างบรรยากาศคนในท้องถิ่นให้รู้ถึงคุณค่าและวิถีชีวิตของวัฒนธรรมและประเพณีภาคใต้ได้อย่างดี ทุกวัน ทุกวัย ต่างเข้าใจบทบาทของเสียงโพน

